

XAVIER TRICOTS “MACDUFF” OF MACBETH : DE SEQUEL

Shakespeares oeuvre is niet alleen wereldwijd vertaald en geadapteerd naar de meest verschillende contexten, het is ook steeds een interessante prooi geweest voor gebruikers en misbruikers om allerhande afgeleide stukken te maken, gaande van burleske versies tot serieuze interpretaties. In onze postmoderne tijd waarin het recycleren van cultureel materiaal veeleer de regel dan de uitzondering is geworden, moet het ons niet verwonderen dat het aantal “offshoots” overvloedig is. Een recente toevoeging is *Macduff. A tragedy* door de Oostendse auteur Xavier Tricot.¹

Macbeth is vaak een bron van inspiratie geweest voor kunstenaars van diverse disciplines. Reeds in 1674 publiceerde William Davenant zijn *Macbeth*, die behalve een aantal andere ingrepen, vooral de rollen van de Macduffs uitbreidde, een aspect waaruit ook Tricots stuk munt slaat. Een van de bekendste twintigste-eeuwse variaties op *Macbeth* is Eugene Ionesco's *Macbett* (1972), een tamelijk groteske, politieke versie met karikaturale tirannen en militairen die de moordmachine feilloos op gang houden. Berucht omwille van de allusies op de moord op president Kennedy is Barbara Garsons *MacBird!* (1965), een burleske satire op de Amerikaanse politiek.²

Tricots *Macduff*, geschreven in het Nederlands maar gepubliceerd in een tweetalige editie is een oorspronkelijk stuk dat *Macbeth* als uitgangspunt neemt. Het is vooral een vervolg op Shakespeares stuk en het belicht sommige gebeurtenissen eruit vanuit een nieuw standpunt.

Laten we eerst een blik werpen op de inhoud van Tricots *Macduff*. Het stuk begint met een alleenspraak van Lady Macduff waaruit we vernemen dat zij aan de slachtpartij ontsnapt is. Ook haar dochter Mary heeft zich kunnen redden. Wanneer Macduff na de slag waarin hij Macbeth gedood heeft naar huis terugkeert vertelt hij zijn vrouw dat ook hij de heksen ontmoet heeft op de heide. Aan hem deden zij de volgende voorspelling die in tegenstelling tot hun uitspraken in *Macbeth* wel bewaarheid zal worden.

Dank zij Uw zwaard stierf een duivelszoon.

Dank zij Uw hand krijgen twee mannen een kroon.

Dank zij Uw geslacht zit een vrouw naast de troon.(p.46)

Macbeth wordt opgevolgd door Malcolm. Macduff vermoedt echter dat de zelfbeschuldiging die de nieuwe koning uitsprak in Engeland niet geveinsd was maar op waarheid berust. Malcolm blijkt inderdaad een tiran te zijn die nu vooral Fleance vreest, die verloofd is met Macduffs dochter Mary. Het komt ook aan het licht dat Ross en Malcolm zelf in de samenzwering tegen Duncan betrokken waren. Wanneer koning Malcolm Mary wil huwen maar op een weigering van de Macduffs stoot, beschouwt hij dat als hoogverraad. Vastbesloten om Macduff en Fleance uit de weg te ruimen ontbiedt hij Macduff en sluit hem op. Fleance organiseert het verzet tegen de tiran die op het einde de hand aan zich zelf slaat.

Zelfs een beknopte samenvatting zoals zojuist gegeven suggereert al dat Tricot aangetrokken was door de visie op Shakespeares stukken - vooral de historische stukken - als een dramatisering van de zich steeds herhalende cyclus van streven naar macht, geweld, het verwerven van en ten slotte het verlies van de kroon. Jan Kott noemde dit schema gepast het Grote Mechanisme van de geschiedenis. Volgens Kott is dit mechanisme ook aanwezig in *Macbeth*, waar de de titelheld aan het eind "has trod the whole way up and down the grand staircase of history"³. In zijn *Macduff* trekt Tricot de cyclus verder door. Malcolm is alles behalve een ideale koning: hij is een corrupte intrigant die reeds in het complot tegen Duncan zat en wellicht ook Donalbain elimineerde. Hij is bereid eenieder die zijn positie kan bedreigen uit de weg te ruimen. Anders dan Macbeth die weigert "the Roman fool" te spelen, doodt hij zichzelf wanneer hij in het nauw gedreven is.

In een gesprek met Lady Macbeth in I,2 suggereert Fleance dat Ross medeplichtig was aan de slachting in het kasteel van de Macduffs. Ook Lennox wordt ervan verdacht op zijn minst een opportunist te zijn. Meer dan op de tragedie van individuen schijnt Tricot de klemtoon te leggen op de politieke atmosfeer waarin terreur en verdachtmakingen heersen. Dit draagt ook bij tot de cynische kijk op de geschiedenis waarin het ene tyrannieke regime plaats ruimt voor een ander.

Zoals de titel suggereert is de focus in Tricots stuk gericht op Macduff en zijn vrouw. De auteur ontwikkelt de relatie tussen de echtgenoten duidelijk als een parallele en contrasterende spiegel voor die van de Macbeths. In Tricots stuk is het Macduff die de heksen ontmoet en de lezer kan de indruk krijgen dat ook hij in hun valsstrik zal trappen. "Ik krijg schrik van mezelf", zegt Macduff, "Tweemaal kroon ik een koning. Dat is teveel macht voor één man!" (p.54). We herinneren ons dat Lady Macbeth de aard van haar man vreest omdat "it is too full o' th' milk of human kindness". Dit is nu precies waar Macduff in Tricots stuk naar verlangt. Terwijl Lady Macbeth wil dat haar man deze zwakheid over-

wint en daatoe zelfs zijn mannelijkheid uitdaagt, heeft Tricots Lady Macduff het tegenovergestelde effect op haar echtgenoot: “Jouw macht ligt in rechtschapenheid en in je liefde voor je vaderland.” (p.54) ,zegt zij hem. In deze cruciale scène (II, 2) vertolkt Macduff ook het gevoel dat er zich een omkering van waarden voordoet:”Wat slecht is wordt zoet, wat goed is wordt zuur.”(p.54). Terloops wil ik opmerken dat de vertaler hier de kans mist om de frase van de heksen “fair is foul and foul is fair “ in *Macbeth* te gebruiken.

Zoals *Macbeth* is Macduff mentaal getormenteerd. Niet alleen de voorspelling van de heksen vertroebelt zijn brein, maar ook Malcolms zelfbeschuldiging en een algemene vrees dat “Macht schreeuwt om meer macht! Bloed schreeuwt om meer bloed!”(p.54). De hele conversatie met zijn vrouw geeft ook uiting aan de hopeloze situatie waarin *Macbeth* het land gestort heeft en dit schijnt paradoxaalwijze Macduff te verlammen . Hij verlangt slechts naar slaap en de “milk of human kindness”.

Bij Shakespeare is Macduff een van de personages die zich tegen de krachten van het kwaad verzet. Het is echter vooral in de beeldspraak van het stuk dat Shakespeare ons de mogelijkheden tot het goede en tot herstel laat voelen. Tricots sequel mist de expressieve kracht van Shakespeares netwerk van metaforen, maar hij introduceert wel een nieuw element dat duidelijk bedoeld is als contrast met de gewelddadige en corrupte wereld die hier wordt opgeroepen. Tricot bedenkt de jongere generatie van Mary en Fleance - Malcolms opvolger - namelijk met een bijzondere rol. Hun liefde wordt geïdealiseerd door een aantal verzen ontleend aan het Hooglied.

In zijn behandeling van de relatie tussen Macduff en zijn vrouw heeft Tricot ook een feministische toets aan zijn stuk gegeven. Wanneer we Lady Macduff voor het eerst ontmoeten doet zij haar beklag over haar “laffe” man :

Waar is Macduff ,mijn laffe man?
 Waarom liet hij ons als wezen achter?
 Liever op het slagveld dan in zijn huis
 Verslijt hij zijn laatste dagen! (p.12)

En als hij in het tweede bedrijf terug thuis komt verwijt zij hem zijn paard te verkiezen boven het huwelijksbed. Later tracht zij haar vermoeide en bezorgde echtgenoot te overtuigen zich voortaan slechts om zijn echtelijke plicht en zijn dagelijkse leven te bekommeren (p.46).

Zoals in Shakespeares stuk zijn we getuige van een intieme relatie maar hier is de invloed van de vrouw veeleer helend dan destructief.

Een sequel op *Macbeth* zoals dit stuk is een interessant fenomeen. Het getuigt van het potentieel voor verdere creativiteit in Shakespeares stuk en opent kritische perspectieven. Het komt me echter voor dat deze *Macduff* lijdt onder een zekere dubbelzinnigheid. De auteur noemt zijn stuk een tragedie. Wiens tragedie, kan men zich afvragen. Malcolm, die de macht verwerft en zich snel tot een nieuwe tiran ontpopt verschijnt pas op het einde van het stuk op het toneel. Hij mist alle grandeur en schijnt helemaal geen innerlijke stijfheid of conflict te ervaren. De eerste twee bedrijven zijn volledig gewijd aan de Macduffs. Aan het eind van het tweede bedrijf brengt Macduff verslag uit over zijn overwinning op Macbeth en pas dan begint de eigenlijke actie van het stuk zelf, die vooral bestaat uit de confrontatie tussen Malcolm en Macduff. Nochtans staan beiden voor het eerst letterlijk tegenover elkaar aan het slot wanneer Macduff in de gevangenis zit. In plaats van zijn gevangene te vermoorden zoals hij van plan was, bekent Malcolm zijn misdaad en doodt zichzelf. Hoewel ook hier de finale indruk er een is van verlies, ziet het er naar uit dat de cyclus van het Grote Mechanisme uiteindelijk tot staan is gebracht.

Tricot schreef zijn stuk in het Nederlands en liet het vertalen door Alison Lacy. De Engelse tekst is soms wel wat onhandig.

Als besluit kunnen we stellen dat Tricots sequel enkele interessante ideeën bevat en aldus een waardevolle bijdrage vormt tot de eigentijdse Shakespeare-cultuur. Ik vermoed echter dat de soms wat stroeve taal en het tekort aan theatrale spanning het moeilijk maken om het stuk op het toneel te doen slagen.

Jozef DE VOS

NOTEN

- ¹ Xavier Tricot, *Macduff. A Tragedy. Sequel to "Macbeth" by William Shakespeare*. Translation by Alison Lacy, Koekelare: Devriendt, 2006, 105 p. Verdere verwijzingen naar de tekst worden tussen haakjes aangegeven.
- ² Cf. Ruby Cohn, *Modern Shakespeare Offshoots*, Princeton: Princeton University Press, 1976.
- ³ Jan Kott, *Shakespeare Our Contemporary*, translated by Boleslaw Taborski, London: Methuen, 1965, p. 68.